

Els estats europeus davant la globalització

Jürgen Habermas

En la introducció a un llibre sobre «Dinàmica global i mons de vida locals»¹ es diu: «La pregunta que ho domina tot avui és si més enllà dels estats nacionals, en un pla supranacional i global, serà possible o no tornar a posar sota control la càrrega explosiva, tant ecològica com social i cultural, del capitalisme mundial.» La capacitat innovadora i de regulació dels mercats no es discuteix. Però els mercats només reaccionen davant missatges codificats en el llenguatge dels preus. Són sords envers els efectes externs que generen en *altres* àmbits. Això dóna motiu a Richard Münch, un sociòleg liberal, per a témer l'esgotament dels recursos naturals no regenerables, una massiva alienació cultural i l'adveniment d'esclats socials en el cas que no siga possible d'intervenir

políticament en aquells mercats que, per dir-ho així, fugen d'uns estats nacionals afeblits i desbordats.

Certament, en l'època posterior a la guerra els estats de les societats capitalistes més avançades han atiat, més que no apaivagat, la bomba ecològica. I han construït els sistemes de protecció social a partir de burocràcies del benestar que no han afavorit precisament l'autonomia de decisió dels seus beneficiaris. Però realment durant el tercer quart del nostre segle l'estat social ha compensat, a Europa i d'altres societats de l'OCDE, les conseqüències socialment no desitjades d'un sistema econòmic altament productiu. Per primera vegada el capitalisme no ha impedit, sinó al contrari, ha fet possible, l'acompliment de la promesa republicana d'una inclusió de tots els ciutadans amb igualtat de drets. L'estat constitucional democràtic, d'altra banda, garanteix l'equitat també en el sentit que tots han de tenir la mateixa possibilitat de fer ús dels seus drets. John Rawls, el teòric més influent del liberalisme polític dels nostres dies, parla en aquest context de *fair value*, de drets repartits equitativament. Però a la vista de les persones sense sostre, el nombre de les quals augmenta silenciosament davant els nostres ulls, hom recorda la frase d'Anatole France: tothom ha de tenir els matei-

Jürgen Habermas (nascut el 1929 a Düsseldorf), filòsof i teòric social, és un dels pensadors més influents d'aquest segle a Europa. Entre 1971 i 1981 dirigí l'Institut Max Planck per a la Recerca de les condicions de vida del món científicotècnic (a Starnberg). Ha estat catedràtic de Filosofia a la Universitat de Frankfurt entre 1982 i 1994. Els seus darrers llibres són *Faktizität und Geltung* (Suhrkamp, 1992), *Die Einbeziehung des Anderen. Studien zur politischen Theorie* (Suhrkamp, 1996) i *Die postnationale Konstellation* (Suhrkamp, 1998). Aquest article aparegué a *Blätter für deutsche und internationale Politik* (núm. 4/1999).

xos drets, però no sols «a dormir sota els ponts».

Si entenem el text de les nostres constitucions en aquest sentit material de realització d'una societat justa, la idea de l'autolegislació, segons la qual els destinataris de les lleis han de veure's alhora com els seus autors, assoleix la *dimensió política* d'una societat que *influeix* sobre si mateixa. En la construcció de l'estat social a Europa, en l'època de la postguerra, els polítics de totes les tendències s'inspiraren en aquesta comprensió dinàmica del procés democràtic. Avui sabem que aquesta idea només s'ha realitzat en el marc de l'estat nacional. Però si aquest ensopega amb els límits de les seues possibilitats d'actuació en el nou context de l'economia i la societat mundials, es posen en risc, junt amb aquesta forma d'organització, dues coses: tant la limitació política d'un capitalisme que es desborda globalment com l'únic exemple d'una democràcia que funciona mitjanament en un espai determinat. Pot ampliar-se més enllà de les fronteres nacionals aquesta forma d'influència democràtica de les societats modernes sobre si mateixes?

Analitzaré aquesta pregunta en tres passos. De primer, hem d'escatir de quina manera s'interrelacionen estat nacional i democràcia i què és el que amenaça avui aquesta singular simbiosi. A la llum d'aquest diagnòstic donaré compte tot seguit, breument, de quatre respostes polítiques als desafiaments de la constel·lació postnacional; respostes que, d'altra banda, determinen també les coordenades en què es descabdella a hores d'ara el debat sobre la «tercera via». Aquesta debat ens indica, finalment, el camí per a una presa de posició resoluta sobre el futur de la Unió

Europea. Si els ciutadans, en conjunt privilegiats, de la nostra regió volen tenir alhora present la perspectiva d'altres països i continents, han de promoure l'aprofundiment federatiu de la Unió Europea amb la intenció cosmopolita de crear les premisses necessàries per a una política interior global.

DESAFIAMENTS PER A L'ESTAT NACIONAL I LA DEMOCRÀCIA

Les tendències que reclamen avui –sota el rètol de la «globalització»– interès i atenció transformen una constel·lació històrica caracteritzada pel fet que, fins a cert punt, l'estat, la societat i l'economia es desenvolupaven coextensivament al si de les mateixes fronteres nacionals. El sistema econòmic *internacional*, en el qual l'estat marcava la divisòria entre l'economia interior i les relacions de comerç exterior, es transforma, sota el signe de la globalització dels mercats, en una economia *transnacional*. Hi tenen una gran importància sobretot l'acceleració dels moviments de capital arreu del món i la imperativa potenciació de les localitzacions nacionals davant l'entrellaçament global dels mercats financers. Aquests fets expliquen per què avui els actors estatals no són ja els nusos d'una xarxa global de relacions d'intercanvi que ha substituït l'estructura de relacions entre estats o internacionals.² A hores d'ara els estats s'insereixen en els mercats, més que no pas les economies dintre de les fronteres estatals.

És clar que la propensió a desbordar fronteres no afecta només l'economia. L'estudi recentment publicat de David Held i col·laboradors sobre «Transforma-

cions globals» conté, al costat de capítols sobre comerç mundial, mercats financers i corporacions multinacionals (amb localitzacions productives enllaçades i repartides arreu del món), també uns altres capítols dedicats a política interior global, política de pau i violència organitzada, als fluxos migratoris creixents, als nous mitjans i les noves xarxes de comunicació, a les formes híbrides i barrejades de cultures, etc. Aquest ampli i progressiu «desbordament de fronteres» en l'economia, la societat i la cultura afecta les condicions d'existència del sistema d'estats europeu, que s'ha constituït d'ençà del segle XVII sobre una base territorial i que aporta encara a l'escena política els actors col·lectius més importants. Però la constel·lació postnacional bandeja aquest encadenament estructurador de la política i el sistema jurídic amb els circuits econòmics i les tradicions nacionals al si de les fronteres de l'estat territorial. Les tendències que es descriuen amb el rètol de la «globalització» no sols amenacen, a l'interior, la composició relativament homogènia de la població, és a dir, la base prepolítica de la integració dels ciutadans, com a efecte de la immigració i la segmentació cultural. Més decisiva hi és la circumstància que un estat com més va més *embolicat* en les interdependències de l'economia mundial i la societat mundial perd autonomia i capacitat d'acció, però també substància democràtica.³

Deixaré de banda ara la minva fàctica de la sobirania dels estats, que persisteix formalment,⁴ i centraré l'atenció en tres aspectes de la desposseïció de l'estat nacional: a) la pèrdua de capacitats de control; b) els dèficits creixents de legitimació de la presa de decisions; c) la dificultat creixent

per a l'exercici legítimat i eficaç de funcions de direcció i organització.

La pèrdua d'autonomia significa, entre altres coses, que l'estat ja no està en condicions de protegir d'una manera suficient, amb les seues pròpies forces, els seus ciutadans davant els efectes externs de les decisions d'uns *altres* actors o enfront de les conseqüències encadenades de processos originats fora de les seues fronteres. Es tracta, per un costat, de «desbordaments espontanis de fronteres» derivats dels danys mediambientals, la delinqüència organitzada, els riscos associats a l'alta tecnologia, el comerç d'armes, les epidèmies, etc., i, per un altre, de les conseqüències calculades, però que cal assumir, de les polítiques d'uns altres estats, en la definició de les quals els (també) afectats no hi poden participar, com ara els riscos derivats de centrals nuclears construïdes a l'altra banda de la frontera i que no s'ajusten a les normes de seguretat del govern propi.

Quant a la necessitat democràtica de legitimació, sempre hi apareixen dèficits quan l'univers dels qui participen en les decisions democràtiques no coincideix amb el dels afectats per aquestes decisions. A més, la legitimació democràtica sofreix un menyscapse no tan palès, però més sostingut, quan s'aconsegueix pal·liar la necessitat cada vegada més gran de coordinació, derivada de la interdependència creixent, a través d'acords interestatals. La inserció institucional de l'estat nacional en una xarxa d'acords i d'organitzacions transnacionals produeix, certament, en alguns camps de la política equivalents de les competències perdudes a escala nacional.⁵ Però com més nombroses i rellevants són les matèries regulades per la via dels acords

entre estats, més nombroses són també les decisions polítiques sotretes als processos de formació democràtica de l'opinió i la voluntat, que continuen esdevenint-se encara tan sols en escenaris nacionals. A la Unió Europea, el procés bàsicament burocràtic de presa de decisions pels experts de Brussel·les és un exemple d'aquesta mena de dèficit democràtic, que apareix quan els òrgans de decisió nacionals són substituïts per comissions interestatals, integrades per representants governamentals.⁶

Al centre del debat hi ha, però, l'escurçament de la capacitat d'intervenció de què ha gaudit fins ara l'estat nacional per dur a terme una política social eficaç i legítima. Amb la dislocació de l'àmbit territorial reservat d'actuació, per un costat, i l'articulació global dels mercats i l'acceleració dels moviments de capitals, per un altre, desapareix la «integritat funcional de l'economia nacional»: «No es pot confondre integritat funcional amb autarquia... [La primera] no exigeix una oferta de productes «completa», sinó la disposició nacional fiable d'aquells factors complementaris –sobretot capital i organització– que són indefugibles per tal que els recursos de treball amb què compta una societat siguin capaços de produir.»⁷ Un capital que es troba, per dir-ho així, exempt, en la recerca d'oportunitat d'inversió i de guanys especulatius, de l'obligació de presència nacional i que vagareja lliurement, pot amenaçar amb l'opció d'eixida si el govern força massa la localització nacional a partir de consideracions relacionades amb l'espai de maniobra que es deixa a la demanda, als criteris socials o a la protecció dels llocs de treball.

D'aquesta manera els governs nacionals perden la capacitat de fer servir els

recursos de control de l'economia interna, d'estimular el creixement i, amb això, d'assegurar una base substancial de la seua legitimitació. Les polítiques de control de la demanda tenen efectes externs amb conseqüències contraproductives sobre el circuit econòmic nacional (com s'esdevingué a començament dels anys vuitanta amb el primer govern Mitterrand), perquè mentrestant les borses internacionals s'han convertit en la instància d'avaluació de les polítiques econòmiques nacionals. En molts països europeus el desplaçament de la política pels mercats es manifesta en el cercle infernal d'atur creixent, els sistemes de protecció sobrecarregats i les contribucions socials a la baixa. L'estat es troba davant el dilema que precisament quan més caldria augmentar la imposició sobre la propietat mobiliària i prendre mesures per a estimular el creixement –per tal d'aportar recursos a uns pressupostos ofegats– és menys factible procedir així dintre de les fronteres nacionals.

COORDENADES D'UN DEBAT

Davant aquest desafiament hi ha dues respostes absolutes i unes altres dues de més matisades. La polarització entre els dos camps que es pronuncien a favor (a) o en contra (b) de la globalització i la desterritorialització, motiva la recerca de «terceres vies» amb una variant més aviat defensiva (c) i una altra de més aviat ofensiva (d).

a) La presa de partit a favor de la globalització recolza en l'ortodòxia neoliberal, que en les darreres dècades ha impulsat el canvi cap a polítiques econòmiques d'oferta. Preconitza la subordinació incondicional de l'estat als imperatius d'una

integració social mundial a través dels mercats i recomana un *entrepreneurial state* que deixa de banda qualsevol projecte de desmercantilització de la força de treball i, en general, la protecció per l'estat dels recursos lligats al món de vida. L'estat, *inserir* en el sistema econòmic transnacional, abandona els seus ciutadans a les llibertats negatives assegurades d'una concurrència a escala mundial i limita essencialment el seu paper a l'adequació favorable als negocis de les infraestructures, que han de fer atractiva la localització pròpia segons criteris de rendibilitat, alhora que afavoreixen l'activitat empresarial. No puc abordar ací els supòsits del model neoliberal ni la respectable controvèrsia doctrinal sobre la relació entre justícia social i eficiència del mercat.⁸ Tanmateix, dues consideracions s'imposen fins i tot a partir de les premisses d'aquesta mateixa teoria.

Suposem que algun dia una economia mundial totalment liberalitzada i amb mobilitat il·limitada de tots els factors productius (incloent-hi la força de treball) completàs la perspectiva d'un equilibri global de les localitzacions i la condició-objectiu d'una divisió simètrica del treball. Fins i tot des d'aquestes premisses caldria comptar amb un període de transició, tant a escala nacional com mundial, en què s'esdevindria no tan sols un augment dràstic de les desigualtats socials i de la fragmentació de la societat, sinó també la devastació dels paràmetres morals i de les infraestructures culturals. Des d'un punt de vista temporal es planteja, per això, la qüestió de quant de temps ha de passar fins que s'haja travessat la «vall de llàgrimes» i quants sacrificis exigiria això: quants destins marginalitzats hi restarien

a la vora del camí, quantes conquestes civilitzatòries hi caurien víctimes de la «destrucció creadora»?

Una qüestió igualment torbadora es planteja a propòsit del futur de la democràcia. Perquè els procediments i els acords democràtics que forneixen als ciutadans units la possibilitat d'exercir influència política sobre les seues condicions d'existència social sofreixen indefugiblement un procés de buidatge a mesura que l'estat nacional perd funcions i àmbits d'actuació sense que hi apareguen equivalents en el pla supranacional. D'això, Wolfgang Streeck en diu la «pèrdua de capacitat adquisitiva de les paperetes de vot».⁹

b) D'altra banda, com a reacció davant el soscavament de l'estat nacional i la democràcia es forma una coalició defensiva dels perdedors reals o potencials en el procés de canvi estructural i de desposseïció de l'estat democràtic i els seus ciutadans. Però el desig enèrgic de tancar les encloses fa, a la fi, que aquest «partit de la territorialitat» (Charles Maier) s'opose també als fonaments igualitaris i universalistes de la democràcia mateixa. L'emoció proteccionista, en qualsevol cas, porta aigua al molí del rebuig etnocentrista de la diversitat, del rebuig xenòfob de l'altre i del rebuig antimodern de les relacions socials complexes. L'emoció s'oposa a tot allò que travessa fronteres: als traficants d'armes i de drogues, als mafiosos, que amenacen la seguretat interior, a l'allau informatiu i als films nord-americans, que amenacen la cultura nacional, i també al capital estranger, als immigrants i als refugiats, que amenacen el nivell i la forma de vida dels autòctons.

Fins i tot si es té present el nucli racional d'aquestes reaccions defensives, és fàcil

adonar-se per què l'estat nacional no pot recuperar la seua força d'antany amb una política de recloure's en ell mateix com un ericó. La liberalització de l'economia mundial, que començà en acabar la Segona Guerra Mundial i que prengué provisionalment, sobre la base d'un sistema de taxes de canvi fixes, la forma d'un *embedded liberalism*, s'ha accelerat força després de la fi del sistema de Bretton-Woods. Però aquesta evolució no era forçosa ni inevitable. Els imperatius sistèmics —que mentrestant provenen de les pressions derivades d'un règim de lliurecanvi fermament establert amb l'Organització Mundial del Comerç— són el resultat del voluntarisme polític. Per bé que els Estats Units han forçat les rondes del GATT, no es tracta de decisions imposades unilateralment, sinó de decisions negociades i acumulatives que han anat marcant un camí, determinades per les omissions successives de molts governs nacionals. I com que els mercats globalitzats s'han format per la via de la integració negativa de molts actors independents, no hi ha cap possibilitat per a iniciatives restauradores amb pretensió de desvincular-se *unilateralment* del resultat sistèmicament integrat d'una decisió *concertada*, sense haver de fer front a les sancions corresponents.

La situació de «taules» en el pro i contra entre els «partits» de la globalització i de la territorialitat ha donat peu a la recerca d'una «tercera via». Aquest propòsit es desdobla en dues variants, una defensiva i una altra ofensiva. La primera (c) considera que el capitalisme mundial desfermat no pot ser ja domat, però sí nacionalment *rebaixat*, mentre que la segona (d) aposta per la capacitat de configuració d'una política que *seguirà*, ara a

nivell supranacional, els mercats que hi han fugit.

c) Segons la variant defensiva, la subordinació de la política als imperatius de la societat mundial integrada a través dels mercats no és reversible. Però l'estat no ha de limitar-se a un paper merament reactiu centrat en les condicions de valorització del capital inversor, sinó que ha de jugar alhora un paper actiu en totes les temptatives de qualificar els seus ciutadans i fer-los competitiu. La vocació de la nova política social no és menys universalista que la de l'antiga. Ara: el seu objectiu primer no ha de ser la protecció davant els riscos corrents associats a la vida laboral, sinó proveir les persones amb les aptituds emprenedores dels «eficients», que han de valer-se per si mateixos. La coneguda màxima d'«ajudar a ajudar-se» serva el sentit economicista d'una preparació física intensiva adreçada a posar tothom en condicions d'assumir responsabilitats i desplegar iniciatives per tal de defensar-se amb competència al mercat, i no haver de dependre, com «fracassats», de l'ajuda social de l'estat: «Els socialdemòcrates han de canviar el sentit de la relació entre *risc* i *seguretat*, que predomina en l'Estat del benestar, per tal de donar suport a una societat en què hi hagi individus que *s'arrisquen de manera responsable* en les esferes del govern, les empreses i els mercats laborals. [...] La igualtat ha de contribuir a la diversitat i no posar-hi traves.»¹⁰ Això, certament, és només un aspecte, però també el fonament del nou programa.

Allò que irrita els «vells» socialistes d'aquesta perspectiva del «nou centre» o del «nou laborisme» no és tan sols la desimboltura normativa que exhibeix, sinó també la problemàtica premissa em-

pírica segons la qual el treball remunerat, encara que no siga en la forma d'una relació laboral normal, segueix sent la «variable clau de la integració social».¹¹ La tendència secular d'un progrés tècnic que augmenta la productivitat i estalvia treball i, alhora, la pressió creixent –especialment per part de les dones– sobre el mercat de treball fan que el supòsit contrari, el de la «fi de la societat de la plena ocupació» (Vobruba), no aparega com a totalment desencertat. Però si s'abandona l'objectiu polític de la plena ocupació caldrà o bé retallar els criteris públics de la justícia distributiva o bé considerar alternatives que constituïran un llast per a la localització nacional: projectes com el repartiment del volum (més reduït) de treball o la participació d'àmplies capes en la propietat del capital o la introducció d'una renda bàsica superior al nivell de l'ajuda social de caràcter no contributiu (desvinculada dels ingressos derivats de l'activitat laboral) no poden dur-se a terme, en les condicions actuals de l'economia mundial, sense afectar els costos.

Des del punt de vista normatiu els protagonistes d'aquesta «tercera via» tomben cap a la línia d'un liberalisme que considera la igualtat social exclusivament des del costat de l'input i la redueix a igualtat d'oportunitats. Però deixant de banda aquest prèstec *moral*, en la percepció pública s'esborra la diferència entre Margaret Thatcher i Tony Blair sobretot perquè l'esquerra més nova s'ajusta a l'univers *etic* d'idees del neoliberalisme.¹² M'hi referesc a la disposició a confiar en l'*ethos* d'una «forma de vida orientada al mercat global»,¹³ que espera de tots els ciutadans que es preparen per a esdevenir «empresaris del seu propi capital humà».¹⁴

d) Qui no vulga saltar per damunt d'aquestes ombres, prendrà en consideració una altra variant de la tercera via, la variant ofensiva. Aquesta perspectiva té com a eix la primacia de la política davant la lògica del mercat: «Fins a quin punt s'ha de “desfermar” la lògica sistèmica del mercat, on i en quin context ha de “dominar” el mercat, això en una societat moderna ha de determinar-ho, en darrera instància, la política deliberativa.»¹⁵ Aquesta afirmació –és clar– té un regust voluntarista i, d'altra banda, en principi no és més que un postulat normatiu que, segons les nostres reflexions anteriors, no pot ser ja dut a terme en el marc nacional. En la recerca d'una eixida del dilema entre el desarmament de la democràcia de l'estat social i el rearmament de l'estat nacional, aquesta exigència fa girar els ulls devers unitats polítiques més grans i règims transnacionals, els quals, sense tallar la cadena de la legitimació democràtica, haurien de compensar la pèrdua de funcions de l'estat nacional. Com a primer exemple d'una democràcia més enllà de l'estat nacional se'ns ofereix, naturalment, la Unió Europea. De tota manera, la creació d'unitats polítiques més grans no altera encara res en el mecanisme de la concurrència de localitzacions, és a dir, en la primacia de la integració pel mercat com a tal. La política només es «recuperarà» en relació als mercats globalitzats quan siga factible establir a llarg termini una infraestructura capaç de sustentar una política interior global que, tanmateix, no estiga desvinculada dels processos democràtics de legitimació.¹⁶

Però parlar de la «recuperació» d'una política que «segueix» els mercats no hauria de fer evocar la imatge d'una concur-

rència de mercat entre actors polítics i econòmics. Les conseqüències problemàtiques d'una política que assimila la societat en el seu conjunt a les estructures del mercat s'expliquen, certament, perquè el poder polític no pot ser substituït a voluntat, en dosis arbitràries, pels diners. L'entrada en acció del poder legítim es mesura segons criteris diferents als de l'èxit econòmic. A diferència dels ordenaments polítics, per exemple, els mercats no poden democratitzar-se. Més adient hi és la imatge d'una concurrència entre mitjans diferents. La política que genera mercats és una política autoreferent en la mesura que tot pas cap a la desregulació dels mercats és alhora una despotenciació o autolimitació del poder polític com a mitjà per a la realització de decisions vinculants en el pla col·lectiu. Una política recuperadora inverteix aquest procés; és una política reflexiva de signe contrari.

EUROPA I EL MÓN

Si s'analitza l'evolució de la Unió Europea des d'aquest punt de vista, el balanç que s'hi pot establir és paradoxal: la creació de noves institucions polítiques –les autoritats de Brussel·les, el Tribunal de Justícia Europeu, el Banc Central Europeu– de cap manera no significa, *per se*, un enfortiment de la política. La unió monetària és el darrer pas en un camí del qual se'n pot dir, mirant enrere amb objectivitat, que, tot i els projectes inicials de Schuman, de Gasperi i Adenauer, representa la «creació d'un mercat a partir d'acords intergovernamentals». ¹⁷ La Unió Europea es presenta avui com un gran espai continental que, horitzontalment, està enllaçat densa-

ment a través del mercat, però que, verticalment, guarda una regulació política relativament feble a través d'autoritats legitimades indirectament. Per tal com els estats han perdut la capacitat de definir l'ajust de les taxes de canvi en transferir la seua sobirania monetària al Banc Central, apareixeran problemes d'una nova magnitud com a conseqüència de la previsible intensificació de la concurrència al si del nou espai monetari unificat.

Les economies, estructurades fins ara nacionalment, es troben en nivells diferents de desenvolupament i estan marcades així mateix per estils econòmics diferenciats. Fins el moment en què d'aquest conglomerat heterogeni n'haja sorgit una economia integrada, la interacció entre els diferents espais econòmics, que continuaran inserits en sistemes polítics específics, produirà, sense dubte, friccions. Això afecta, d'entrada, les economies més febles, que han de compensar els seus desavantatges competitius amb reduccions salarials, mentre que les economies més fortes temen el *dumping* salarial. Es dibuixa un escenari desfavorable per als sistemes de seguretat social –d'altra banda no mancats ara ja de problemes–, que romanen ajustats a un format nacional i amb una estructuració molt diversificada. Mentre que uns temen veure's desproveïts dels seus avantatges quant als costos, els altres temen una igualació cap avall. Europa es troba davant l'alternativa de fer front a la pressió derivada d'aquests problemes a través del mercat –en termes de concurrència entre règims sociopolítics i localitzacions– o de donar-los un tractament polític, amb l'objectiu d'assolir una «harmonització» i una adaptació gradual en qüestions rellevants de la política so-

cial, de mercat de treball i fiscal. En el fons de la qüestió es tracta de si cal defensar l'*status quo* institucional d'equilibri interestatal d'interessos nacionals, encara que siga al preu d'un *run to the bottom*, o si la Unió Europea ha de desenvolupar-se més enllà de la seua condició actual d'associació d'estats per a esdevenir una autèntica federació. Tan sols en aquest cas assoliria Europa la capacitat i la força política per a prendre decisions *correctores del mercat* i per a imposar regulacions amb efectes *redistributius*.

En les coordenades del debat actual sobre la globalització, ni els neoliberals ni els nacionalistes troben grans dificultats per a triar entre aquestes alternatives. Mentre que els *euroescèptics* inguaribles insisteixen, davant la unió monetària ja en vigor, en el recurs a la protecció i l'exclusió, els adeptes de l'*euromercat* es donen per satisfets amb la unió monetària, que entenen com la culminació del mercat interior. En contraposició amb tots dos camps, els *eurofederalistes* defensen la transformació dels tractats internacionals en una constitució política, que faria recolzar les decisions de la Comissió, el Consell de Ministres i el Tribunal de Justícia sobre un fonament propi de legitimitat. Els partidaris d'una posició *cosmopolita*, finalment, consideren que Europa com a estat federal seria el punt de partida d'una xarxa transnacional de règims que àdhuc sense un govern mundial podria, fins a cert punt, promoure una política interior global.

De tota manera, la contraposició bàsica entre eurofederalistes i adeptes de l'*euromercat* es complica pel fet que aquests formen una coalició no explícita amb aquells euroescèptics que busquen, sobre

la base de la unió monetària ja existent, una tercera via. Blair i Schröder, segons sembla, ja no estan tan allunyats de Tietmeyer.

Els adeptes de l'*euromercat* voldrien preservar l'*status quo* perquè confirma la subordinació dels fragmentats estats nacionals a la integració del mercat. Per això és totalment lògic que els portaveus del Deutsche Bank consideren «acadèmica» la discussió sobre federació d'estats *versus* estat federal: «En el marc de la integració dels espais econòmics desapareix, al capdavant, qualsevol distinció entre adscripció civil i adscripció econòmica. Aquest és, fins i tot, l'objectiu central que es persegueix amb els processos d'integració.»¹⁸ Des d'aquest punt de vista, la concurrència europea ha de fer que «deixen de ser un tabú» i que es dissolguen recursos nacionals com les entitats financeres públiques o els sistemes estatals de seguretat social. La posició dels adeptes de l'*euromercat*, al cap i a la fi, es basa en una premissa compartida també pels socialdemòcrates defensors de l'estat nacional que ara cerquen una tercera via: «En l'època de la globalització és impossible evitar la limitació del poder estatal; [la globalització...] exigeix sobretot enfortir els vectors de llibertat de la societat civil», és a dir, «la iniciativa i la responsabilitat dels ciutadans».¹⁹ Aquesta premissa comuna explica la inversió de les aliances. Avui antics euroescèptics donen suport als adeptes de l'*euromercat* en la defensa de l'*status quo* europeu, per bé que per motius diferents i amb uns altres objectius. No volen anul·lar la política social de l'estat, sinó canalitzar-la devers inversions en capital humà; d'altra banda els «esmorteïdors» socials no han de passar totalment a mans privades.

D'aquesta manera la controvèrsia entre neoliberals i eurofederalistes s'encreua amb el debat entre la variant defensiva i la variant ofensiva de la «tercera via» que té lloc al si de la socialdemocràcia (entre Schröder i Lafontaine, per dir-ho així). Aquest conflicte afecta no sols la qüestió de si la Unió Europea pot recuperar, a través de l'harmonització de les diferents polítiques fiscals, socials i econòmiques nacionals, els espais de maniobra que han perdut els estats. En qualsevol cas, l'economia europea gaudeix encara d'una autonomia relativament gran respecte de la concurrència global com a efecte de la densa articulació regional de relacions comercials i inversions directes. La controvèrsia entre euroescèptics i eurofederalistes es concentra sobretot en la qüestió de si la Unió Europea, a la vista de la diversitat d'estats membres, de pobles, cultures i idiomes, podrà mai assolir la condició d'un veritable estat o romandrà també en el futur dintre dels límits d'un sistema neocorporativista de negociació.²⁰ Els eurofederalistes persegueixen l'objectiu d'enfortir la capacitat de govern de la Unió per tal que es puguin implantar a tot Europa polítiques i regulacions que obliguen els estats membres a un procediment coordinat encara que se'n deriven conseqüències redistributives. Des d'aquesta perspectiva, l'ampliació de la capacitat política d'acció ha d'anar de la mà d'una ampliació de la base de legitimitat.

Ara: és discutible que una formació de la voluntat política democràtica a escala europea, capaç de fer possibles polítiques coordinades positivament i amb efectes redistributius, i de legitimar-les, pugui existir sense l'ampliació de la base de solidaritat interna. La solidaritat dels ciutadans

dels *estats*, que fins ara sols ha existit en una pla nacional, hauria d'estendre's als ciutadans de la *Unió*. Només aleshores fóra concebible atribuir-los salaris mínims si no fa iguals i, en general, condicions iguals per al desenvolupament dels seus projectes de vida individuals, encara que estiguin sotmesos a una determinació nacional. Els escèptics en dubten tot adduint que no existeix allò que en podríem dir un «poble» europeu, que és el que hauria de constituir un estat europeu.²¹ D'altra banda, els pobles sols es formen quan es constitueixen com a estats. La democràcia mateixa és una fórmula, jurídicament mediada, d'integració política. És cert que aquesta depèn, al seu torn, d'una cultura política compartida per tots els ciutadans. Però si es pensa que en els estats europeus del segle XIX la consciència nacional i la solidaritat entre ciutadans només es *creà* a poc a poc i amb l'ajuda de la historiografia nacional, el progrés de la comunicació de masses i la implantació del servei militar obligatori, no hi ha motius per al pessimisme. Si aquesta forma artificial de «solidaritat entre estranys» es va deure a un impuls d'abstracció històricament rellevant que menà d'una consciència local i dinàstica a una consciència nacional i democràtica, per què no es podria projectar també aquest procés d'aprenentatge més enllà de les fronteres nacionals?

Els obstacles, és veritat, són molt alts. No n'hi haurà prou amb una Constitució. Aquesta no pot fer altra cosa que engegar els processos democràtics en els quals després haurà d'arrelar. I com que l'element d'*acord* entre estats membres perviurà també en una Unió políticament *constituïda*, un estat federal europeu haurà d'assumir, en qualsevol cas, un format

diferent del que és propi dels estats federals nacionals, les vies de legitimació dels quals no pot simplement copiar i prou.²²

Finalment, cal referir-se breument a la perspectiva cosmopolita d'aquesta evolució. Gràcies a la seua base econòmica ampliada, un estat federal europeu, si reeixia, bé podria assolir considerables avantatges comparatius en la concurrència global. Però si el projecte federalista persegueix únicament la finalitat de fer emergir un altre *global player* d'una magnitud comparable als Estats Units en l'escenari mundial, serà un projecte particularista i es limitarà a afegir-hi una altra dimensió, ara econòmica, a la «fortalesa Europa» que s'ha configurat a propòsit dels criteris de concessió d'asil polític. I enfront d'això el neoliberalisme podria fins i tot invocar la «moral del mercat», el judici imparcial d'un mercat mundial que, al capdavant, ja ha atorgat als països emergents, als nous països industrials, la possibilitat d'aprofitar *els seus* avantatges comparatius pel que fa als costos per a recuperar amb les seues forces un endarreriment que els benintencionats programes de la política de desenvolupament no haurien pogut superar mai. No cal estendre's gaire sobre els costos socials d'aquesta dinàmica de desenvolupament.²³ Però difícilment es podrà negar que les unions supranacionals que constitueixen entitats polítiques amb capacitat d'acció global tan sols configuren projectes normativament acceptables quan al primer pas li'n segueix un segon.

Amb això es planteja la qüestió de si el petit grup dels actors amb capacitat d'acció global podrà, en el marc d'una organització mundial reformada, tibar la (fins ara més aviat fluixa) xarxa de règims transnacionals i si voldrà aprofitar-la d'una

manera que realment faça possible un tomb cap a una política interior global sense govern mundial.²⁴ Una política d'aquesta mena hauria de ser impulsada des de la perspectiva de promoure l'harmonització en comptes de l'homogeneïtzació. L'objectiu a llarg termini hauria de ser la superació gradual de l'escissió social i l'estratificació de la societat mundial sense danyar, tanmateix, la diversitat cultural.

Traducció de Gustau Muñoz

1. Richard MÜNCH, *Globale Dynamik – lokale Lebenswelte*, Frankfurt, 1998.
2. Richard COX, «Economic Globalization and the Limits to liberal Democracy», en Anthony MCGREW (ed.), *The Transformation of Democracy?*, Cambridge, 1997, pp. 49-72.
3. Lothar BROCK, «Die Grenzen der Demokratie: Selbstbestimmung im Kontext des globales Strukturwandels», en Beate KOHLER-KOCH (ed.), *Regieren in entgrenzten Räumen, PVS-Sonderheft*, 29 (1998), pp. 271-292.
4. David HELD, *Democracy and The Global Order*, Cambridge, 1995, pp. 99 i ss.
5. Michael ZÜRN, «Gesellschaftliche Denationalisierung und Regieren in der OECD-Welt», en KOHLER-KOCH (ed.), *Regieren in entgrenzten Räumen...*, pp. 91-120.
6. Fritz W. Scharpf afirma que els resultats de les negociacions intergovernamentals tenen, com a conseqüència del dret de veto de tots els implicats «una base pròpia de legitimació que rau en la norma segons la qual tots els implicats han d'acceptar les decisions, i cap d'ells no les acceptaria si el resultat en fos que es trobés en una posició pitjor que si es produïa el fracàs de les negociacions.» (Fritz W. SCHARPF, «Demokratie in der transnationalen Politik», en Ulrich BECK (ed.), *Politik der Globalisierung*, Frankfurt, 1998, pp. 228-253. Cit. p. 237). L'argument no té en compte ni el caràcter derivat ni el caire minvat d'una legitimació d'aquesta mena, és a dir, ni el fet que els acords supranacionals no es troben

- sofmesos en la mateixa mesura a l'exigència legitimadora que les decisions internes dels estats, ni la circumstància que la formació de la voluntat institucionalitzada al si dels estats nacionals està determinada també per normes i valors reconeguts intersubjectivament i no s'esgota en la mera formació de compromisos, és a dir, en la compensació d'interessos a partir d'eleccions racionals. Tampoc no es pot reduir, d'altra banda, la política deliberativa dels ciutadans i els seus representants a l'opinió autoritzada dels experts. Vegeu la justificació de la «comitologia europea» per Christian JOERGES i Jürgen NEYER, «Von intergouvernementalem Verhandeln zur deliberativen Politik», en KOHLER-KOCH (ed.), *Regieren in entgrenzten Räumen...*, pp. 207-234.
7. Wolfgang STREECK (ed.), *Internationale Wirtschaft, nationale Demokratie*, Frankfurt, 1998, Introducció, pp. 19 i ss.
 8. Jürgen HABERMAS, *Die postnationale Konstellation*, Frankfurt, 1998, pp. 140 i ss.
 9. W. STREECK (ed.), *Internationale Wirtschaft...*, p. 38.
 10. Anthony GIDDENS, *The Third Way*, Cambridge, 1998, p. 100 [traducció catalana: *La tercera via*, Barcelona, Edicions 62, 1999, p.110]; vegeu així mateix Joshua COHEN i Joel ROGERS, «Can Egalitarianism survive Internationalization?», en STREECK (ed.), *Internationale Wirtschaft...*, pp. 175-194.
 11. ZUKUNFTSKOMMISSION DER FRIEDRICH-EBERT-STIFTUNG (ed.), *Wirtschaftliche Leistungsfähigkeit, sozialer Zusammenhalt und ökologische Nachhaltigkeit*, Bonn, 1998, pp. 225 i ss.
 12. Sobre aquesta terminologia, vegeu Jürgen HABERMAS, «Vom pragmatischen, ethischen und moralischen Gebrauch der Vernunft», en id., *Erläuterungen zur Diskursethik*, Frankfurt, 1990, pp. 100 i ss.
 13. Thomas MAAK i York LUNAU (eds.), *Weltwirtschaftsethik*, Berna, 1998, p. 24.
 14. Ulrich THIELMANN, «Globale Konkurrenz, Sozialstandards und der Zwang zum Unternehmertum», en MAAK i LUNAU (eds.), *Weltwirtschaftsethik*, p. 231.
 15. Peter ULRICH, *Integrative Wirtschaftsethik*, Berna, 1997, p. 334.
 16. Emanuel RICHTER, «Demokratie und Globalisierung», en Ansgar KLEIN i Rainer SCHMALZ-BRUNS, *Politische Beteiligung und Bürgerengagement in Deutschland*, Baden-Baden, 1997, pp. 173-202.
 17. Wolfgang STREECK, «Vom Binnenmarkt zum Bundesstaat?», en Stephan LEIBFRIED i Paul PIERSON (eds.), *Standort Europa. Europäische Sozialpolitik*, Frankfurt, 1988, pp. 369-421.
 18. Rolf E. BREUER, «Offene Bürgergesellschaft in der globalisierten Weltwirtschaft», *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (FAZ), 4-I-1999, p. 9.
 19. *Ibid.*
 20. Claus OFFE, «Demokratie und Wohlfahrtsstaat: Eine europäische Regimeform unter dem Stress der europäischen Integration», en STREECK (ed.), *Internationale Wirtschaft...*, pp. 99-136.
 21. Dieter GRIMM, *Braucht Europa eine Verfassung?*, Munic, 1995; vegeu, sobre això Jürgen HABERMAS, *Die Einbeziehung des Anderen*, Frankfurt, 1996, pp. 185-191.
 22. Klaus EDER, Kai-Uwe HELLMANN i Hans-Jürgen TRENTZ, «Regieren in Europa jenseits öffentlicher Legitimation?», en KOHLER-KOCH (ed.), *Regieren in entgrenzten Räumen...*, pp. 321-344.
 23. Vegeu la introducció i les aportacions a la part IV de MAAK i LUNAU (eds.), *Weltwirtschaftsethik*.
 24. HABERMAS, *Die postnationale Konstellation*, pp. 156 i ss.